

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ ՀԱՐԱԹ 7 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1868

ԹԻՒ 846

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ 7 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Իրարու նախանձաւոր երկու մեծ տէրութեանց՝ աշխնքն Պաղղիոյ և Բրուսիոյ մէջ պատահելու պատեհաբար երկուքը առայժմ հեռացած կերևի զանազան հիմնաւոր պատճառներով. որոց մէկն ալ Սեփիւն Բրիտանիոյ կառավարութեան քաղաքական ընթացքն է այս խնդրոյ նկատմամբ։

1. Օրտ Սթանլէյ, որ Մեծ Բրիտանիոյ արտաքին գործոց տեսուչն էր, իւր մէկ առաջնահարկութեամբ իր քաղաքական քաղաքական անհաւաստութեամբ, որ բոլորովին նպաստամտայն է Բրուսիոյ կառավարութեանը. քանզի յիշեալ աղետական լարումը կը հաստատուի թէ բոլոր Գերմանիոյ կատարելապէս միաւորութիւնը ընդ իշխանութեամբ Բրուսիոյ՝ անպատճառ ի գործ պիտի դրուի. ըստ որում այս միաւորութիւնը՝ ինչպէս թաղաւորին բնական ժողովուրդներն է, զոր ձեռք պիտի բերէ քիչ մը համբերութեամբ։

Իսկ Պաղղիոյ կառավարութիւնը՝ մանաւանդ քիչ մը ժամանակ ևս անցնելէ ետեւ, լաւ պիտի համոզուի թէ յիշեալ միաւորութիւնը՝ զոր արդիւնքը կուզէ, անհրաժեշտ գործ մըն է, և բոլորովին անօգուտ պիտի ըլլայ իրաց այս բնական ընթացքին դէմ մարտիւն։

2. Օրտ Սթանլէյ վերջապէս խրատ իր տալ Պաղղիոյ կառավարութեանը՝ որ իւր գրաւորին այսինքն Բրուսիոյ տէրութեան մեծնալուն և զօրանալուն վերայ պէտք է որ համբերութիւն ընէ։

Մտածող կամքն այս է եղբւր ըսելով, մանաւանդ որ Պաղղիոյ իւր քաղաքական ժողովուրդը, իւր ամբողջ ճիշտութիւններով և իւր մեծամեծ օգտակար միջոցներով ոչ նուազ մեծ և ոչ նուազ զօրաւոր է քան զԲրուսիան։

Գերմանիոյ միաւորութեան խնդրոյն նկատմամբ Մեծ Բրիտանիոյ քաղաքականութիւնը այսպէս ըլլալով, որուն համաձայն կերևի մեծ տէրութիւնները, հարկաւ պատեհաբար երկուքը՝ առայժմ տիրապետած և հեռացած կը համարուի Լաւրապէն, մանաւանդ որ

խաղաղասիրական համակրութիւնները թէ Պաղղիոյ և թէ Բրուսիոյ ժողովուրդոց մէջ երթալով կը տարածուին և կը հաստատուին։

Սոս օրերս Բարձրագոյն Գրան Զէլլատայի կառավարութեան հետ ունեցած յարաբերութիւնները սպասելի կերպարանք մի ստացան Լաթենքի դահլիճին ապօրինաւոր մէկ ընթացքով. որ օսմանեան կառավարութեան խոհանարար համբերութեանը վախճան տալու պատճառ եղաւ։

Լաթենքի մէջ կամաւոր երկուստեքաց զինուորագրութիւնը ի նպաստ Կերտի ապստամբութեան՝ այն աստիճան աճեցաւ, որ յիշեալ մայրաքաղաքին օսմանեան դեպքին Ֆրանկա-Պրուսիոյ պարտաւորեցաւ բողոքելու այս թշնամական յայտելի ընթացքին դէմ. մանաւանդ որ հէլէնացի կանոնաւոր շատ զինուորներ ևս այս կամաւոր զինուորաց կարող կը գտնուին։

Զէլլատայի կառավարութիւնը գոհացուցիչ պատասխան մի չտալով դեպքանին բողոքագրոյն, Բարձրագոյն Գրանը որոշեց վերջնադիր մի յուշարկելու Լաթենքի կառավարութեանը։

Լաթենքի վերջնադրանքը թէ օրինաւոր պատասխան մի չտրուի, օսմանեան կառավարութիւնը Զէլլատայի հետ ունեցած յարաբերութիւնները պիտի դադարեցնէ, հէլէնական նաւուց արդէն պիտի դրուի որ Թուրքիայի նաւահանգիստները չմանեն, և հէլէնացի հպատակները օսմանեան երկիրներէն պիտի արտաքսուին։

Լաթենքի քաղաքացի կարգադրութեանց լուրը ոչ սակաւ վախ պատճառեց ամեն տեղ բոլոր հէլէնացւոց և անոնց հետ առեւտրական և ուրիշ յարաբերութիւններ ունեցող անձանց։

Լաթենքի ամենայնիւ կը յուսացուի թէ հէլէնական կառավարութիւնը ինքզինքն զաւրով և իւր ապօրինաւոր ու յանդուգն ընթացքին ազեւտելի հեռանկարները աչաց առնելէ ետեւ, Բարձրագոյն Գրան յուշարկած վերջնագրոյն օրինաւոր պայմանները կը ընդունի, որ հեռանկարներն են։

1. Հիւսիսային պէտք է որ ցրուէ հէլէնացի կամաւոր զինուորաց խումբերը և յետ այսորիկ արդիւնք անոնց կազմութիւնը։

2. Դրովասպատակ շուքեաւը Լաթենքի կոչուած զինուորի ցունաստանի նաւահանգստայ մէջ։

3. Վիսաուց փոխադրութիւն մի տրուի Սիրայի մէջ սպանուած օսմանեան պաշտօնակալաց (օֆիսիէ) ընտանեացը, և յանցաւորները պատժուին։

4. Կրետացի զեղբայրները կարող ըլլան համահաւակապէս ի նաւ մանելու իրենց հայրենիքը վերադառնալու համար։

5. Պէտք է որ ցունաստանը բացորոշ կերպիւ յանձնառու ըլլայ ի գործ դնել ապագային մէջ զաշխարհագրութիւնները որ հաստատուած են Զէլլատայի կառավարութեան և Թուրքաստանի մէջ, ինչպէս նաև ազգաց մէջ հաստատուել օրէնքները։

Ինչպէս կը տեսնուի, այս սրբաբանաց գործադրութիւնը ծանր դժուարութիւններ կը պարունակէ ցունաստանի կառավարութեան համար, այսու ամենայնիւ կը յուսացուի թէ մեծ տէրութեանց միջամտութեամբ գործքերը բարեկամաբար և խաղաղութեամբ պիտի կարգադրուին։

Լաւրապէն հասած հեռագրաւ, կան լուրերը այս յոյսը մեծապէս կը հաստատեն. և Փարիզի Սթիւարտ պաշտօնական օրագիրը Թուրքաստանի և ցունաստանի վրայոք խօսելով այսպէս կըսէ. «Բարեբաղդ կը համարուի զմիւ տեսնելով զհամաձայնութիւնը որ հաստատուել է ի մէջ մեծ տէրութեանց՝ գործքերը խաղաղասիրական կերպիւ կարգադրելու համար»։

Մեծ Բրիտանիոյ մէջ ազգային նորընտիր երեսփոխանաց խիստ մեծադոյն մասը ազատասիրական ըլլալով միտք Տիգրայէլիին նախադասութեան ներքեւ եղած պաշտօնէից խորհուրդը իւր հրաժարականը առաւ խմբովին, և վեհափառ Թաղուհայոց հրամանագրովը նոր խորհուրդ մի կազմուեցաւ միտք Վէլտըմընիին նախադասութեամբ, որ ազատասէր կուսակցութեան զլուսնէ։

Լաւրապէն գործոց պաշտօնն ալ ըլլաւ Բէլլէնալ կուզէ նէ ինչպէս որ է իւր կամքը՝ այս կոչումը ստու ըլլալուն համար ծագելի է. որովհետեւ Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ ընդարձակութիւնը կամիտ մի է Հայոց եկեղեցւոյ տեսանելի հոգեւորական զուլալ սուրբ Եջմիածին նախկին համար է անուշա՛ որ նոյն եկեղեցւոյն այս նորահար անունը տուած է։

Բայց ան զին երկու կաթողիկոս ալ ունին Հայք. մէկը Սիւս և միւսը Սաղմամար. որոց թէպէտ հաւատքը և դաւանութիւնը սուրբ Եջմիածին կաթողիկոսին հաւատքն և դաւանութեանը հետ նոյն, բայց ի հոգեւոր անկէց կախումը չունենալուն համար Եջմիածնական եկեղեցի կոչման տակը չեն կրնար պարունակել։

Ստանց հովուած եկեղեցիներուն զատ զատ անուն դնել հարկ կըլլայ. Սաղմամար և Սաղմամարական։

Սաղմամար և Սաղմամարական կոչումներն որուն տակ կը պարունակին. որովհետեւ այն երկու աթոռներուն կաթողիկոսներն ալ զիրենք սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչին օրինաւոր յաջորդ կը համարեն։

Սիւս Եջմիածնական անուան զիւստ իմաստուն հեղինակիս բռնած ընթացքին մէջ ալ առանձին անպատեհութիւն ունի։

Թիւոր Եջմիածնական եկեղեցւոյ դաւանութեան հոգեւորականն տարբերութիւնը ցուցնել կուզէր նէ՛ պէտք էր իւր ընթացքին համեմատ միայն սուրբ Եջմիածին սուրբած կամ՝ գոնէ նոյն սուրբ աթոռոյն կաթողիկոսին և անոր ժողովոյն վաւերացուցմամբ հրատարակուած բրիտանականները քննութեան առնուէ։

Ստով իր աշխատութիւնը կը թելադրէ հարկ չէր ըլլար Կ. Պոլսի և Զմիւղի և Կաթողիկոս և ուրիշ անդէր տպուած քրիստոնէականները հետաքրտեմ

ՅԱՆՈՒՆԱՆԻՆ ԵՒ ՎԵՐՋ (1)

ՅԱՆՈՒՆԱՆԻՆ ԵՒ ՎԵՐՋ (1)

(Երաժշտականութիւն եւ վերջ։) (1)

Կան յիշուի տառն մէջ այնպիսի բաներ՝ զորոհայոց եկեղեցին Հոռոմական եկեղեցւոյ գործածած բառերովը չբացատրուի. սակայն երբ միտքը քիչ մը ընդարձակ խօսքով յայտնել պէտք ըլլայ՝ երկու եկեղեցւոց դաւանութիւնը նոյն կը գտնուի. տարբերութիւնը միայն բառերու վրայ կը մնայ, որ տարբերութեանց ամենէն չընչին է. և երբ այս բառերուն ալ իւրաքանչիւր լեզուաց մէջ արմատական ստուգաբանութիւնը հետազոտուելու ըլլանք՝ կը գտնուի որ Հայք իրենց լեզուով գործածած բառերը ձգելով ուրիշ բառ գործածեն նէ՛ խօսուածքն ինչ միտքով ինչ քիչ մ'աւելի կը մտնայ. նոյնը ի մայրի հոռոմականաց համար ալ երբ իրենց գրուածքը քիչ փոխեն։

Սոս օրինակները գործոյն մէջ ընթերցողը կրնան գտնել. ետքին ըսելիքնիս հոս կ'անկու հարկ չկայ։

Բնութեան առած գրեթէ անհրաժեշտ հոգեւորական անուանած տարբերութիւնները ասանկ բաներ են. ճշդիւ խօսելով դաւանութեանց մէջ տարբերութիւն չկայ։

Սիւս վերապատուելի հեղինակը Հայոց եկեղեցւոյն վրայ այսպիսի մտքութիւններ ձգելու համար պիտու առաջ եկեղեցւոյն անունը փոխելու ձեռք կը դարձնէ, և Եջմիածնական եկեղեցին կ'անուանէ. անուն մը՝ որ մինչեւ ասոր օրը նոր է և անձանթ. ուստի և մենք ալ որ Հայոց սուրբ եկեղեցին ի սուրբ Լուսաւորչին աւանդ

եալ դաւանութեան և աւանդութեանց հաւատարմութեամբ, չենք կրնար ընդունիլ (1). առաջուց ի վեր գործածուած անունը պիտի մը, որ է Լուսաւորչական. զոր և Ուսուցիչը որոյ իշխանութեան տակն ըլլալով սուրբ Եջմիածին, հոգեւորական չեղող հայերը Եջմիածնական կոչելը քաղաքական նկատմամբ իրենց բանին շատ ազնիւ պիտի գար, միշտ իրենց պաշտօնական գրուածք մէջը Գրիգորեան եկեղեցի և Գրիգորեան Հայք կ'անուանեն, որ դարձեալ Լուսաւորչական ըսել է։

Ուրիշ մէկ կողմէն ալ մտածելով՝ այս Լուսաւորչական կամ Գրիգորեան բառն ալ աւելորդ կըսեմք. ըստորում այս սուրբ եկեղեցւոյն անունը չեղող հայագրիկներն իրենց որոշիչ անունն ունին՝ կէսը Հոռոմական և կէսը Բողոքական Հայ անուանելով. որով առանց որոշիչ անունն պարզապէս Հայ ըստելով ինքնին Լուսաւորչական սուրբ եկեղեցին չըստուած հայերը կ'անուանին։

Սոս համար ինչպէս կը ըսեմք, Ուսաւորչական իմաստուն և խոհեմ եկեղեցականը նոյն կառավարութեան պաշտօնական գրուածք մէջ գործածուած Գրիգորեան բառը վերջընելով առանց ուրիշ ածականի մը պարզապէս Հայ ըսել տալ կը սորոշին։

Վերապատուելի հեղինակին հնարած Եջմիածնական բառը մեղի ծաղրական ալ կերևի. իր գրքին մէջ բռնած ընթացքին ալ չհամաձայնի։

Թիւոր Եջմիածնական ըստելով հոռոմական և բողոքական չեղող Հայերը հաս

(1) Կան քանի մի անձինք՝ որ ձեռքերին գրիչ բռնելու կարող գտնելով հեղինակ ալ եղած են և եւ Հայաստանեայց Լուսաւորչական սուրբ եկեղեցին՝ որուն գիրքն անգամ կը գրաւանին, Եջմիածնական անուանելով կը ցուցնեն որ քսածին չգիտցող անձինքն են։

(1) Տես լրագրոյն ցախընթաց քիւնք։

